

Ruslar'a esir düşen 280 Osmanlı askerinden 229'u Kırım'da bırakıldı. Serasker İbrâhim Paşa ise elli bir kişilik bir grupla 15 Cemâziyelevvel 1185'te (26 Ağustos 1771) Petersburg'a gönderildi. Tuğla'ya varıldığında otuz Türk esiri de orada bırakıldı. İbrâhim Paşa kalan yirmi kişiyle yola devam etti. Yaklaşık altı ay süren bu seyahatin sonunda 6 Şevval 1185'te (12 Ocak 1772) Petersburg'a ulaştı. Burada kendisine bir konak tahsis edildi.

İbrâhim Paşa, maiyetindekilerle beraber üç yıl kadar Petersburg'da esaret hayatı yaşadı. İmparatoriçe Katerina ile İbrâhim Paşa'nın arası başlangıçta Tuğla'da bırakılan Osmanlı esirleri yüzünden bozuldu ve maiyetiyle birlikte üç ay hapsedildi. Zorluklarla geçen bu üç ayın ardından Bender muhafızı Abdülcelilzâde Mehmed Paşa'nın arabuluculuğu sonucu imparatoriçe ile İbrâhim Paşa'nın arası düzeldi. İbrâhim Paşa imparatoriçenin bir resmîkabulüne katılıp burada onunla görüştü. Esaret hayatı sırasında tiyatro ve operalar seyretti, balolara ve yemek ziyafetlerine katıldı. Petersburg'da bulunan müze, saray, tersane gibi yerleri gezdi.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İbrâhim Paşa maiyetiyle birlikte 9 Zilhicce 1188'de (10 Şubat 1775) Osmanlı topraklarına dönmek üzere Petersburg'dan ayrıldı. Kırım'dan Petersburg'a giderken Tuğla'da bıraktığı adamlarını da yanına alarak uzun bir yolculuğun ardından Osmanlı topraklarına ulaştı. Onun Kırım'daki mücadelesi ve esaret günleri, yanında defter emini olarak bulunan Mehmed Necati Efendi tarafından *Târih-i Kırım* isimli eserde anlatılmıştır.

İbrâhim Paşa, İstanbul'a döndükten sonra 12 Receb 1189'da (8 Eylül 1775) Mora valiliğine tayin edildi. Buradan 3 Şaban 1190'da (17 Eylül 1776) Hanya valiliğine nakledildiyse de hemen ardından 14 Şaban 1190'da (28 Eylül 1776) Kavala sancağı ilhakıyla Selânik valiliğine getirildi. 12 Rebîülâhîr 1191'de (20 Mayıs 1777) Hanya, 13 Cemâziyelevvel 1191'de (19 Haziran 1777) Selânik valisi oldu. 10 Safer 1192'de (10 Mart 1778) Selânik valiliğinden azledildikten sonra (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 21, 49, 231) adına artık tevcihat kayıtlarında rastlanılmamaktadır. Muhtemelen bu tarihlerde vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevcihât Defteri, TSMK, Hazine, nr. 1648, vr. 2^b, 32^a, 34^a, 36^a; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185/1769-1771), *Transkripsiyon, Değerlendirme* (s.

1-200) (haz. Ersin Kırca, yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 36-38, 53, 125-126, 161-162, 191, 257-258, 260, 262, 267-269, 391-393, 401-402, 404-405, 411-412, 480, 509-511; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185/1769-1771), *Transkripsiyon, Değerlendirme* (s. 200-376) (haz. İlhan Gök, yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 243, 351-352, 457-458; Necati Efendi, *Târih-i Kırım: Rusya Sefâret-nâmesi* (haz. Erhan Afyoncu, yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/13, s. 71-72, 76; *Vekayi'nüvis Enverî Sadullah Efendi ve Tarihi'nin 1. Cildi'nin Metin ve Tahlili* (haz. Muharrem Saffet Çalışkan, doktora tezi, 2000), MÜ Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Vâsıf, *Târih*, II, 58, 101, 130-131, 167-169, 177; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 11^b; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 405-409; A. W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970, s. 36, 39, 43, 163, 176.

ERHAN AFYONCU

SİLÂHDAR MEHMED AĞA

(ö. 1139/1726-27)

Osmanlı tarihçisi.

Eserinde kendisini "Mehmed Hoca-zâde eş-şehîr bi-Fındıklı" şeklinde tanıtır. Beyanına göre 12 Rebîülevvel 1069'da (8 Aralık 1658) İstanbul'un Fındıklı semtinde doğdu. Küçük yaşlarda saray hizmetine girdi ve burada IV. Mehmed'in başmusahtibi Şâhin Ağa'nın himayesinde yetişti. Vâlîde sul-

Silâhdar Mehmed Ağa'nın Kazancı Yokusu kenarındaki çeşmesi - Taksim / İstanbul

Silâhdar
Mehmed
Ağa'ya ait
mezar
taşının
stanpajı
(TD, XXVII,
lv. II)

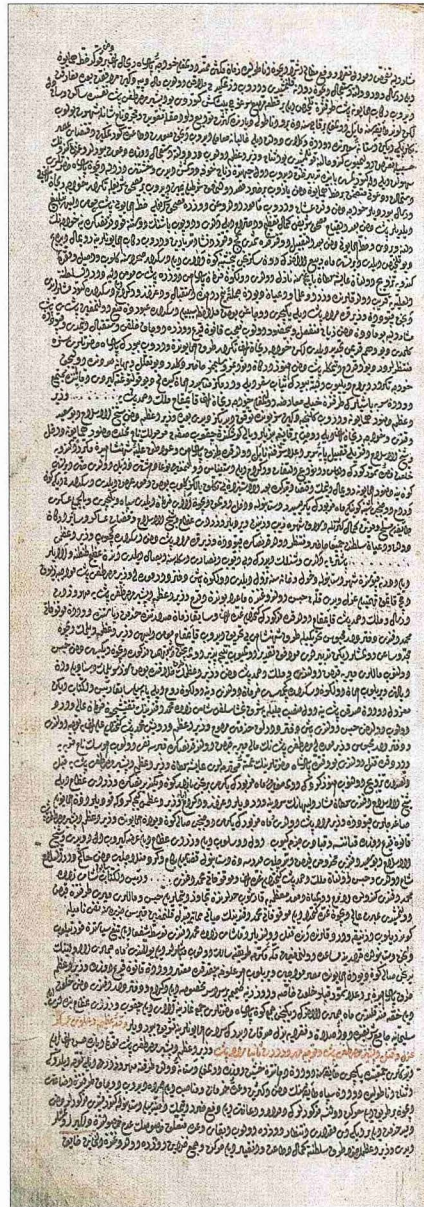
tan ve diğer bazı saray görevlileriyle birlikte IV. Mehmed'in Lehistan seferine katıldı. 3 Zilkade 1084 (9 Şubat 1674) tarihinde Bostancı Ocağı'na girdi. 1088 Muharreminde (Mart 1677) Tersane bahçesinin Hizmetçiler Dairesi'nde çıkan yangının söndürülmesinde gösterdiği gayretlerinden ötürü padişahın iltifatına mazhar oldu. 25 Şevval 1089'da (10 Aralık 1678) hâmisî Şâhin Ağa'nın aracılığıyla zülüflü baltacılar zümresine dahil oldu. 24 Nisan 1679'da Enderun'un Seferli Odası'na geçti. 1683 yılında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın serdar-ı ekremliği altında yapılan Avusturya seferine ve Viyana Muharasası'na katıldı. Bu sırada Merzifonlu'nun debdebesi, Orta Macar Kralı Tököli İmre'nin Osmanlı karargâhında sadrazamın huzuruna kabulü, hezimet sonrası sarayda Merzifonlu aleyhtarlarının entrikaları gibi hadiseler şahit oldu ve bunları ayrıntılarıyla eserinde kaydetti. IV. Mehmed'in tahttan indirilip arka arkaya yerine geçen kardeşleri II. Süleyman ve II. Ahmed zamanlarında da sarayda kaldı. I. Cemâziyelevvel 1099 (4 Mart 1688) tarihinde Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın aracılığıyla Has Oda hizmetine alındı. II. Ahmed'in ölümü üzerine Şehzade Mustafa'ya cülûs müjdesini verdi, onu alarak Has Oda önüne getirdi ve daha sonra tahta çıkış törenlerini izledi. II. Mustafa, şehzadelikten beri tanıdığı Mehmed Ağa'ya özel ilgi gösterdi ve onu kendisine sırdaş yaptı, ayrıca onun bir Osmanlı tarihi yazmaya başladığını da biliyordu. Bundan dolayı cülûsundan itibaren vuku bulan hadiseleri kaleme almasını ve eserinin adını da *Nusretnâme* koymasını emretti.

II. Mustafa'nın devamlı yakınında bulunan Fındıklılı Mehmed Ağa onunla birlikte seferlere gitti. 1695 Eylülünde yeniden fethedilen Lipova Kalesi'ni II. Mustafa ile

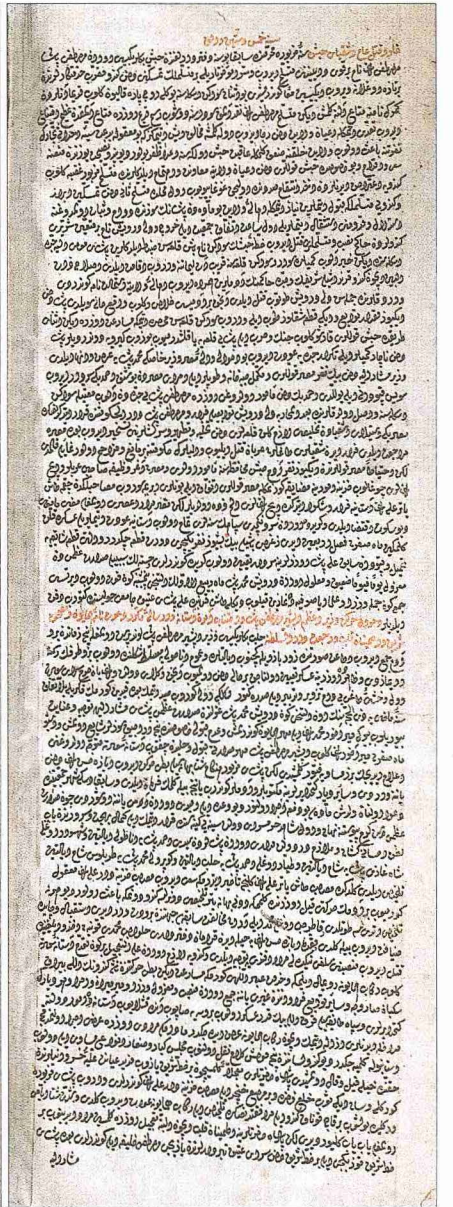
dolaştı ve gözlemlerini en ince ayrıntılarına kadar yazdı. 5 Ramazan 1110'da (7 Mart 1699) dülbend ağası oldu. Böylece hırka-i saâdet ve sancak-ı şerifin muhafaza hizmetlerinin başına getirilmiş oluyordu. Bu arada II. Mustafa'nın binışlerine, özellikle derya ilmindeki maharetinden dolayı deniz gezilerine katıldı. 5 Rebülevvel 1115'te (19 Temmuz 1703) getirildiği çuhadar ağalığı sırasında Edirne Vak'ası meydana geldi; isyan sonunda II. Mustafa'nın hal'i ve yerine kardeşi III. Ahmed'in cülüsu hadisesine şahit oldu. 10 Rebülâhır 1115 (23 Ağustos 1703) tarihinde Has Oda tarafından Harem Kapısı'nda yeni padişahı karşılayıp koluna giren Fındıklılı Mehmed Ağa onu Hırka-i Saâdet Dairesi'ne getirip tahta oturtanlar ve ilk biat edenlerden biriydi. Kısa süre sonra Has Oda'da silâhdar ağalığına yükseldi (6 Cemâziyelevvel 1115 / 17 Eylül 1703). Bu yeni görevi esnasında mevâciblerini alamayan bostancıların ayaklanması vuku bulmuştu. İsyanı bastırmak için büyük çaba sarfetti, kısmen de olsa bunda başarılı oldu. Bostancıların tamamını saraydan atmak isteyen III. Ahmed'e eski bir Bostancı Ocağı mensubu olarak engel olmaya çalıştı ve bir kısmını affettirmeyi başardı. 29 Aralık 1703'te vefat eden II. Mustafa'nın cenaze merasiminin yürütülmesi görevini üstlendi. Silâhdarlığı sırasında bazı azil ve tayin olaylarını da görev aldı. Ancak çok geçmeden sarayda nüfuzu azalmaya başladı. Yeni padişahın oda lalası Uzun Süleyman Ağa'nın girişimleriyle silâhdarlıktan alındı, vezirlikle istediği eyaletin valisi yapılmak istendi. Fakat eyaletlerdeki karışıklıklar yüzünden halkın hukukunu lâyıkıyla koruyamama endişesiyle bu teklifi kabul etmedi; bunun yerine emekliliğini isteyince bir miktar tayinat ve günde 300 akçe Has Oda tekaütlüğü ile emekli edildi. 15 Şevval 1115 (21 Şubat 1704) tarihinde Has Oda'nın kıymetli eşyalarını halefine teslim etti. Ardından III. Ahmed'in huzuruna çıkarak veda ziyaretinde bulundu ve saraydan ayrıldı. Dışarıda evi olmadığından âdet gereği bir süre sadrazam konağında misafir oldu. Daha sonra İstanbul'da Demirkapı civarında Hacı Elvanzâde mahallesinde kale duvarı üzerinde bir ev satın alarak oraya yerleşti. Bu arada vâlide sultanın yetiştirmelerinden Emine Hanım adlı câriye ile evlendiyse de (22 Aralık 1704) ertesi yıl zevcesini kaybetti. Emekliliği zamanında tarihini yazmaya sürdürdü. 1138'de (1725-26) doğduğu semt olan Fındıklı'da Kazancı ve Hacı Receb camileri arasında Kazancıbaşı Yokuşu'nda kesme taştan, büyük hazneli, kitâ-

beli, bir kapı görünümünde olan, üzeri top-
rak örtülü ve çatısız bir çeşme yaptırdı
(Tanışık, II, 55 vd.). Beş satırlık celi sülüs
kitâbesi bulunan çeşme günümüzde harap
haldedir. Ölüm yılı bazı yazılı kaynaklarda
1136 (1723-24), çeşme kitâbesinde 1138
(1725-26), Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde
bulunan mezar taşındaki kayda göre
ise 1139'dur (1726-27). Beyoğlu'ndaki Ayas
Paşa Mezarlığı'nın Gümüşsuyu Hastahane-
si'ne yakın bir yerde olan kabri zamanla
kaybolmuştur.

Silâhdar Tarihi'nin ilk iki sayfası (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2369)

Eserleri. 1. *Zeyl-i Fezleke*. Silâhdar
Mehmed Ağa, uzun süre ifa ettiği saray
görevlerinden ziyade yazmış olduğu Os-
manlı tarihyle tanınır. Eser Kâtib Çelebi'nin
Fezleke'sinin kaldığı yerden başlar ve
bu münasebetle *Zeyl-i Fezleke* diye isim-
lendirilir. Ancak literatürde daha ziyade
Silâhdar Tarihi adıyla şöhret kazanmış-
tır. Klasik vekâyî-nâme tarzında olayları yıl
yıl tasvir eden ve her yılın sonunda o yıl
içinde ölen ricâlin biyografilerini veren ese-
rin ilk cildi 1065-1094 (1654-1683), II. cil-

di 1095-1106 (1684-1695) yılları vak'alarını kapsar. Müellifin olayları önceden gün gün notlar olarak tesbit edip bunları daha sonra kitap haline getirdiği anlaşılmaktadır. *Zeyl-i Fezleke*'nin telif tarihi 22 Cemâziyelâhîr 1106'dır (7 Şubat 1695). Daha sonra III. Ahmed'e takdim edilen eser, Ahmed Refik Bey (Altınay) tarafından bir tanıtım yazısıyla "Türk Tarih Encümeni Kütüphanesi" arasında iki cilt halinde basılmış (İstanbul 1928), eserin bazı kısımları, Mustafa Nihat Özön tarafından *Silâhdar Târîhi, Onyedinci Asır Saray Hayatı* adıyla sadeleştirilerek yayımlanmıştır (1947). Eserin Makedonya ile ilgili bölümleri ise Kemal Aruçi tarafından Makedonca'ya çevrilip neşredilmiştir. Fındıklılı, 1087 (1676) yılına kadar meydana gelen olaylar için ağırlıklı olarak Naîmâ'nın kaynaklarını, Hacı Ali Efendi'nin *Fetihnâme-i Kamanîçe*'sini ve Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyi'nâme*'sini kullanmıştır. Daha sonrası için Enderun'da özellikle Has Oda görevlisi iken padişahın yakınında bulunması dolayısıyla gözlemlerine dayanmış, şahit olduğu birçok olayı eserinde canlı biçimde tasvir etmiştir. 2. *Nusretnâme*. Aslında *Zeyl-i Fezleke*'nin devamı olan, fakat II. Mustafa'nın emriyle *Nusretnâme* diye isimlendirilen eser muhteva bakımından iki bölümde ele alınabilir. Bu padişah dönemiyle ilgili kısım (1695-1703) çok ayrıntılıdır ve hemen tamamen müellifin gözlemlerine dayanır. Yazarın bizzat katıldığı II. Mustafa'nın Avusturya seferleri, Zenta faciası, bütün ayrıntılarıyla Karlofça Antlaşması ile Edirne Vak'ası, donanmanın icraatları bu bölümün en çarpıcı olaylardır. 1704-1721 yılları arası olaylarını kapsayan ikinci kısmı saraydan ayrıldıktan sonra yazdığı için gayet muhtasardır. Müellif bu kısımlar için daha çok işittiklerini değerlendirmiştir. Baltacı Mehmed Paşa'nın Rusya seferi ve Prut Antlaşması ile Kırım'daki hanlık mücadeleleri bu bölümde önemli yer tutar. Eserin İsveç Kralı XII. Şarl'ın ilticasıyla ilgili hadiselerin yer aldığı 1121-1125 (1709-1713) yılları arası olayları Akdes Nimet Kurat tarafından yayımlanmıştır (*İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalduğu Zamana Ait Metinler ve Vesikalar, Ekler I*, İstanbul 1943, s. 35-114). Kitabın bilinen başlıca yazılı kaynakları Nazmizâde Murtaza'nın *Târîh-i Seferü'l-Basra* (metin, s. 486) adlı tarihiyle bazı raporlardır. Müellif daha ziyade şifahî kaynaklarla bizzat gözlemlerini kaleme almıştır (s. 78, 95, 97, 318, 454, 575, 638-639, 645, 690, 904). Bir saray görevlisi olarak birçok belgeyi, bu arada Zülfikar Efendi'nin *Ceride-i Tak-*

rîrât adlı sefâretnâmesi gibi bazı metinleri de kullandığı bilinmektedir (*Zeyl-i Fezleke*, II, 668). *Zeyl-i Fezleke* ve *Nusretnâme* önemli ölçüde müellifin gözlemlerine dayandığı için 1654-1721 yılları arası olayları için çok önemli bir kaynak olduğu gibi yer yer terkip ve imlâ hataları ihtiva etmesine rağmen XVII ve XVIII. yüzyıl saray dilini, genellikle sade ve samimi Osmanlı Türkçesi'ni yansıtmaları bakımından da çok değerli bir eser durumundadır. Yaşadığı devrin olaylarını samimi bir dille yansıtan Fındıklılı'nın tasvirleri gayet canlıdır. IV. Mehmed'in av eğlenceleri, sefer hazırlıkları ve güzergâhı, devlet törenleri ve devlet ricâlinin kıyafetleri, savaşların safahatı ayrıntılı biçimde verilir. Eserin kaynak olarak en kıymetli kısımları Fâzıl Ahmed Paşa'nın Girit seferi, Sabatay Sevi olayı, Kara Mustafa Paşa'nın Viyana seferi, Fâzıl Mustafa Paşa'nın sosyal, siyasal ve askerî icraatları, Zülfikar Efendi'nin Viyana elçiliği gibi yerlerdir. Bu arada tayin, tevcih, azil muameleleri, her yönüyle Edirne Vak'ası, deprem, sel felâketi, İstanbul yangınları gibi âfetler eserin başlıca konularını teşkil eder. Kendisinden sık sık "müverrih" diye söz eden Fındıklılı hadiseleri sadece nakletmekle kalmamış, zaman zaman şahsî görüşlerine ve yorumlarına da yer vermiştir. Bu bakımdan *Râşid Tarihi* ile hemen aynı olayları kaydetmesine rağmen kaynak değeri bakımından ondan üstün olduğu söylenebilir. Çağdaşı Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekâyiât*'ını ise tamamlar mahiyettedir. Olayların sebep-sonuçları üzerinde durması, verdiği teferruat ve muhteva düşkünlüğü Fındıklılı'nın en bâriz özelliğidir. Kullandığı yazılı ve sözlü kaynakları tasrih etmesi eserinin kıymetini arttıran bir başka husustur. Yer yer milâdî tarih de kullanması olayları vuku tarihlerini vermedeki hassasiyetinin delili olarak kabul edilebilir. Kişileri lakaplarıyla birlikte vermesi ise onun resmî vak'anüvislerden ayrılan önemli bir yönüdür. Kişilere karşı olan nefret ve sevgisini bazan argoya varan sert bir üslûpla yansıtır. Yaptığı ağır eleştirilerden hâmisî II. Mustafa bile payını almıştır. Şairliği de olan Silâhdar Mehmed Ağa'nın bazı şiirleri eserinde yer almıştır.

Zeyl-i Fezleke ve *Nusretnâme*'nin günümüze ulaşmış altı nüshası tesbit edilmiştir. Bunlardan beşi yurt içinde, biri yurt dışındadır. Türkiye'deki yazmaların dördü İstanbul kütüphanelerinde, biri Manisa İl Halk (Çaşıgır) Kütüphanesi'ndedir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde kayıtlı yazma (Velîyüddin Efendi, nr. 2369) divanî kır-

ması hatla yazılmış olup zahriyesinde sonradan düşülmüş müellif nüshası kaydı bulunmaktadır. Yazmanın 213^aya kadarki kısmı *Zeyl-i Fezleke*, daha sonraki kısmı *Nusretnâme*'dir. Bu yazmanın öteki bazı nüshalara esas olduğu söylenebilir. Başka kütüphanelerde de nüshaları bulunmaktadır (İÜ Ktp., TY, nr. 2367-2368 [1065-1094/1655-1683 yılları arası olaylarını kapsar], 5982-5983, 9739 [sadece *Nusretnâme* kısmını ihtiva eder]; Manisa İl Halk Ktp., I-III; TSMK, Hazine, nr. 1336, 1337, Emanet Hazinesi, nr. 1413; Viyana National bibliothek, nr. 1095 [1721-1729 yılları arasındaki olaylar başkası tarafından yapılmış zeyildir]; Türk Tarih Kurumu Ktp., nr. 521).

Önemli bir kaynak olmasına rağmen gerek *Zeyl-i Fezleke* gerekse *Nusretnâme* uzunca bir süre tarihçilerin ilgisini pek çekmemiştir. Bunda *Nusretnâme*'yi II. Mustafa'ya takdim edemeyişle aynı dönem olaylarını veren *Râşid Târîhi*'nin erken yıllarda basılmasının (İstanbul 1153, 1282) büyük rolü olduğu söylenebilir. Vak'anüvis Râşid Mehmed, Örfî Mahmud Ağa, Ahmed Câvid ve Ahmed Resmî Efendi gibi tarihçiler Silâhdar Mehmed Ağa'nın eserini kaynak olarak kullanmışlardır. Râşid özellikle 1695-1703 yılları arası olayları için *Nusretnâme*'den faydalandığı halde kaynağının adını vermemiştir (Köprülü, XI/43 [1947], s. 473 vd.). *Nusretnâme*, İsmet Parmaksızoğlu tarafından sadeleştirilerek neşredilmişse de (I/1-3, Ankara 1962-1963; II/1-2, Ankara 1963) bu yayında yer yer atlama ve yanlışlıklar bulunmaktadır. Eser üzerinde Mehmet Topal tarafından doktora çalışması yapılmıştır (2001, MÜ Tarih Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Zülfikar Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti (haz. Mustafa Güler), İstanbul 2007, s. XXXII; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 821, 826-827, 835-836; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II-III, 685, 686; Râşid, *Târîh*, III, 80, 89, 117, 124; Hüseyin Ayvan-sarâyî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin - Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 251; Flügel, *Handschriften*, II, 284 vd.; *Sicill-i Osmânî*, IV, 220-221; Osmanlı Müellifleri, III, 69-70; İsmet, *Tekmiletü's-Şekâik*, s. 500; Ahmed Refik [Altınay], *Âlimler ve Sanatkarlar*, İstanbul 1924, s. 228 vd.; a.mlf., *Fındıklılı Silâhdar Mehmed Ağa*, İstanbul 1933; a.mlf., "Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa", *İkdâm*, İstanbul 5-6 Ocak 1921; Akdes Nimet, *Orta zaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografi*, İstanbul 1934, s. 36; TCYK, s. 260-261; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 345; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1945, II, 55 vd.; *Hediyetü'l-Ârifin*, II, 317; İsmet Parmaksızoğlu, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, İstanbul 1952, I, 3;

a.mlf., "Silâhdâr Mehmed Ağa", *TA*, XXIX, 29; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 282-283; Babinger (Üçok), s. 277-278; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1983, II, 786; Abdülkadir Özcan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezleri*, İstanbul 1984, s. 193; Hatice Aynur – Hakan T. Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul 1995, s. 166-167; Orhan F. Köprülü, "Râşid Tarihi'nin Kaynaklarından Biri: Silâhdâr'ın Nusretnâme'si", *TTK Belleten*, XI/43 (1947), s. 473-487; Semavi Eyice, "Bir Tarihçi ve Tarihe Mal Edilmeyen Hatırası", *İstanbul Sanat ve Edebiyat Dergisi*, II/2, İstanbul 1955, s. 7-13; İbrahim Artuk, "Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa", *TD*, XXVII (1973), s. 123-132; Vahid Çabuk, "Nusretnâme'nin Kaynaklarından Târîh-i Seferü'l-Basra", *TED*, sy. 15 (1997), s. 323 vd.; Christine Woodhead, "Silâhdâr Fındıklılı", *EP* (Fr.), IX, 633-634.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

SİLÂHDAR SÜLEYMAN AĞA CAMİİ ve SEBİLKÜTTÂBİ

Kahire'de Memlûk
ve Osmanlı mimari üsluplarını
birleştiren bir külliye.

Fâtîmî dönemi Kahire'sinin ana caddesi durumundaki Muiz-Lidînillah caddesinde yer alan cami ve sebilküttâbdan oluşan bu küçük külliye Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın emirlerinden Silâhdar Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Güneydoğu cephesindeki taçkapısı üzerinde bulunan dört satırlık Osmanlıca kitâbesine göre cami, 1837-1839 yılları arasında inşa edilmiştir. Kral Fârûk zamanında da (1936-1952) yapının içinde ve avlu kemerleriyle kubbe-lerinde birtakım onarımlar gerçekleştirilmiştir. Sebilküttâb ise cephesi üzerinde dönemin önde gelen şairlerinden Zihnezâde'ye ait on satırlık Türkçe kitâbesine göre 1253'te (1837) tamamlanmıştır.

Düzgün kesme taştan fevkanî tarzda inşa edilen caminin Muiz-Lidînillah caddesine bakan güneydoğu cephesi iki katlı olup alt katında doğu uçta "L" şeklindeki dehlize açılan düz atkı taşlı taçkapı yer almaktadır. Bunun solunda iki dükkânla küttâba götüren basık kemerli bir kapı mevcuttur. Üst katında demir parmaklıkları beş dikdörtgen pencerenin yer aldığı cephe dikdörtgen, üçgen ve baklava dilimli motifli dış bükey bir ahşap saçakla son bulmaktadır. Avluya ait bir kapı ile onun üzerinde üç oval pencerenin açıldığı kuzeybatıdaki cephe oldukça sağır bırakılmıştır. Yapının güneybatısında sebilküttâb, kuzeydoğusunda ise ev vb. başka yapılar mevcuttur.

15,02 × 14,34 m. ölçülerinde yaklaşık kare planlı iç mekân, ikişer mermer sütuna

dayanan üçer yuvarlak kemerli iki dizi ile üç nefe bölünmüş olup nefler mihraba paralel bir düzenleme göstermektedir. Bu bakımdan erken İslâm döneminde inşa edilen Amr b. Âs Camii'nden (642) itibaren Mısır'da çeşitli dönemlerde sevilerek uygulanan mihraba paralel nefli birçok cami ile yakın benzerlik içerisinde. Silâhdar Süleyman Ağa Camii, bu plan şemasının Osmanlı dönemi Kahire cami mimarisinde benimsenerek anıtsal biçimde uygulandığını gösteren önemli örneklerden biri durumundadır. Harimi kuşatan beden duvarlarında açılan pencerelerle aydınlatılan caminin zemini mermerle kaplanırken üzeri koyu sarı renkli bitkisel kuşaklarla süslü ahşap tavanla örtülmüştür.

Güneydoğu duvarının ortasındaki mihrap mermerdendir. 1,04 m. genişliğinde ve 0,40 m. derinliğindeki niş yuvarlak kemerlidir. Rokoko tarzında iri bitkisel yaprak şeklindeki taç kısmını sütunçe yerine pilastır biçiminde hafif yüzeyden taşkın çıkıntılar taşımaktadır. Koyu sarı renkli boyamalara sahip mihrap en dıştan üzerinde baklava dilimli motifleri bulunan pilastırlarla sınırlanmıştır. Mihrabın sağındaki minber ahşaptan olup sade yapısı, alemli küçük bir kubbe ile örtülü köşk biçimindeki giriş kısmı ve sivri külâhlı köşküyle ilgi çekicidir. Müezzin mahfili harim girişinin üzerindedir ve duvar boyunca uzanmaktadır. Ahşap korkuluklu ve tavan altında renkli baklava dilimli süslemelere sahip olan mahfile duvar içindeki bir merdivenle varılır. Güneydoğudaki cephenin güney ucunda yer alan minareye yine duvar içindeki bir merdivenle ulaşmaktadır. Üst üste bindirilmiş silmelerle geçilen gövde silindriktir. Taş korkuluklu tek şerefesi de silmeler üzerine oturmaktadır. Silindir petek kurşun kaplı ve oldukça yüksek bir külâhla nihayetlenmektedir.

15,30 × 15,45 m. ölçülerinde yaklaşık kare planlı avlunun dört tarafını on iki mermer sütuna oturan on iki yuvarlak kemerli revak kuşatmaktadır. Bir seki gibi avlu zemininden bir basamak yükseltilmiş olan revaklar on beş adet küçük kubbeyle örtülmüştür. Orta kısmının üzerini de ortasında kare şeklinde bir havalandırma bulunan bir ahşap tavan kapatmaktadır. Havalandırmanın yerleştirildiği altlık bölümünde dört yönlü pencereler açılmıştır. Ayrıca her bir revak gözü birer oval pencereye sahiptir. Başşehir tarzı plan şemasına sahip olmayıp kubbeli-revaklı avlu içeren tek Osmanlı devri Kahire camisi bu yapıdır. Avlusu sebebiyle Kahire'deki diğer Osmanlı yapıları olan Süleyman Paşa, Safiye Sultan

ve Mehmed Ali Paşa camileriyle paralellik göstermektedir. Mermer döşemeli avlunun güneybatı kenarındaki kaş kemerli kapıdan on altı basamaklı bir merdivenle tuvaletlere inilmektedir. Dört mermer sütuna oturan bir ahşap tavanla bir kısmı kapatılmış olan mekânın güneybatısında iki, kuzeybatısında beş tuvalet hücresiyle güneydoğusunda abdest muslukları vardır.

Caminin güneybatı tarafında bulunan ve günümüzde Eğitim Bakanlığı'nın deposu olarak kullanılan sebilküttâb alttaki sarnıçla üstteki sebil ve ona bitişik mektepten meydana gelmektedir. Güneybatı ve kuzeybatı cephelerinde Silâhdar sokağına açılan pencereleri olan sebilküttâbın güneydoğu cephesi caminin ana cephesiyle uyumlu biçimdedir. Tamamen mermerle kaplanan cephenin önünde iki taraflı ve dört basamaklı bir merdiven vardır. Güney uçtaki mermer çeşme dalgalı ve kademeli kemerli bir nişten ibaret olup iki muslukludur. Üzerinde bir gırlant motifli içe-rişinde âyet yazılmış olan daire biçimindeki bir saksıdan çıkan bir çiçek süslemesine yer verilmiştir. Bunlar dilimli yuvarlak kemer içine alınmıştır. İki yandan da akant başlıklı mermer sütunlarla sınırlanmıştır. Buna bitişik sebil cephesi yarım yuvarlak biçimde taşma yapmaktadır. Akant başlıklı sütunlara oturan dilimli yuvarlak kemerli dört açıklıkla hareketli bir görünüm sergilemektedir. Açıklıklara bitki yapılarının ters ve düz birleştirilmesiyle meydana getirilen ve üzerinde "Akar Mâşallah" yazısını taşıyan bronz parmak-

Silâhdar Süleyman Ağa Camii'nin güneydoğu cephesinin kesiti

